

Мирослав Ж. Александрић
Општина Младеновац
Јанка Катића 6, Младеновац

Miroslav Ž. Aleksandrić
Mladenovac municipality
Janks Katića 6, Mladenovac

БЕОГРАДСКИ ФОТОГРАФ УГЉЕША КЕРВАРИЋ

АПСТРАКТ: Прикупљени подаци показују да је Угљеша Керварић још 1854. године отворио фотографски атеље у Београду, за чији стални карактер и одређени континуитет деловања постоје прилично озбиљне индикације. Тиме се сврстава у три најстарија фотографа са сталним атељеима у градовима на простору данашње Србије, па и бивше Југославије, заједно са Иштваном Олдалом, који је фотографску фирму отворио у Бечкерек (данашњем Зрењанину), и Ђорђем Кнежевићем, који је радио у Новом Саду, такође 1854. године.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Београд, српска фотографија, фотограф, дагеротипија, талботипија, колодијум, фотографски атеље*

BELGRADE PHOTOGRAPHER UGLJEŠA KERVARIĆ

ABSTRACT: The data collected for the purpose of this study show that Uglješa Kervarić established a photographic studio in Belgrade already in 1854. They also bear a fairly reliable indication that it was an enterprise of a permanent nature and continuity, allowing us to include it – along with the studio of István Oldal of Beckserek (the-present day Zrenjanin), established in the same year, and Đorđe Knežević, who was working in Novi Sad – among the three oldest permanent photographic studios in the towns within the territory of the present-day Serbia (and one of the oldest in the territory of the former Yugoslavia).

KEYWORDS: *Belgrade, Serbian photography, photographer, Daguerreotype photography, Talbotype, collodion, photographic studio*

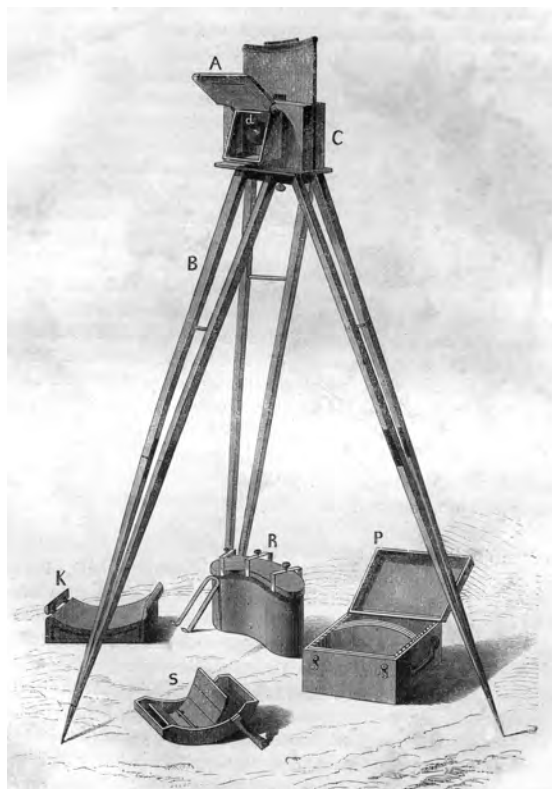
ПРВЕ ФОТОГРАФИЈЕ У БЕОГРАДУ

Прве дагеротипије у Београду начи-
нио је 1840. године Димитрије Новако-
вић, Србин, трговац родом из Загре-
ба, годину дана након што је у Пари-

зу објављен проналазак фотографије.¹
Том приликом Новаковић је снимио
део Београда, а дагеротипију, која није
сачувана, поклонио је кнезу Михаилу.
Даље бележимо да је Анастас Јовано-
вић, који је у то време живео и радио

¹ Александар Павловић, „Прво снимање Београда да-
геротипом и Димитрије Новаковић“, *Зборник ИСТО-*

ријској музеја Србије 19 (1982): 225–234.

Слика 1. Фотографски апарат са једним објективом и пратећа опрема, средина XIX века*

Figure 1 Single-lens camera with the equipment, mid-19th century

у Бечу, октобра 1841. године у Београду покушао да направи портрет кнеза Михаила, такође у техници дагеротипије, али он „није баш особито добро испао...“.² Наредних година Јовановић је начинио низ за историју српске фотографије значајних снимака, али су они рађени поступком талботипије и колодијума.³ Из времена почетака фотографије на овим просторима, па и у Београду, важан је и рад путујућих фотографа-странаца, махом поданика околних царевина и краљевина. Њихово деловање може се најбоље пратити из огласа у београдским *Новинама српским*. Најпре је августа и септембра 1844. године дошао дагеротиписта Јосиф Капилери (Josif Karpilleri),⁴ у октобру 1847. године ту је био Јосиф Калајн (Josif Kallein),⁵ а у периоду септембар–новембар 1849. године⁶ и маја 1850. године⁷ деловао је Адолф Дајч (Adolf Deitsch). Јуна 1852. године у Београду су техником талботипије радили Карло Поп де Сатмари (Karlo Pop de Szathmari) и његов помоћник Тома Пацал (Томас Расал).⁸ Свакако, не треба сумњати да су у поменутом пери-

* У раду су преузете фотографије из Dr. van Monckhoven, *Vollständiges Handbuch der Photographie* (Leipzig–Berlin: Verlagsbuchhandlung Otto Spamer, 1864).

2 Љубомир Никић, „Аутобиографија Анастаса Јовановића“, *Годишњак Музеја града Београда III* (1956): 410.

3 Више о Анастасу Јовановићу као фотографу: Радмила Антић, *Анастас Јовановић, талботипије и фотографије* (Београд: Музеј града Београда, 1986), 195–199; Branibor Debeljković, *Stara srpska fotografija* (Београд: Музеј применjene уметности, 1977), 10–22, у даљем тексту (Debeljković, *Stara srpska fotografija*); Миланка Тодић, *Историја српске фотографије*

1839–1940 (Београд: Просвета и Музеј примењене уметности, 1993), 28–40, у даљем тексту (Тодић, *Историја српске фотографије*); Дивна Ђурић-Замоло, „Сачувани лик Београда на фотографијама А. Јовановића, И. Громана и М. Јовановића“, *Годишњак града Београда XIV* (1967): 141–167.

4 *Новине српске*, 26. август, 1844; 6. септембар, 1844; 9. септембар, 1844.

5 *Новине српске*, 24. октобар, 1847.

6 *Новине српске*, 30. септембар, 1849; 1. октобар, 1849; 4. новембар, 1849.

7 *Новине српске*, 8. мај, 1850; 11. мај, 1850; 18. мај, 1850.

8 *Новине српске*, 12. јун, 1852; 17. јун, 1852.

оду у Београду фотографисали и други путујући фотографи, који се нису оглашавали у новинама.

УГЉЕША КЕРВАРИЋ, ФОТОГРАФ У БЕОГРАДУ

Јула 1854. године, на граничном прелазу Рача, са уредним аустријским пасошем у Србију је дошао Угљеша Керварић, фотограф, „родом из Осека, има 22 године, нежењен је и римокатоличку веру исповеда“.⁹

Током јула и августа исте године Керварић је боравио у унутрашњости Србије, радећи, по свему судећи, као путујући фотограф. У Београд је дошао у септембру и „занатом се својим занимао“.¹⁰ Оно по чему се Угљеша Керварић разликовао од поменутих путујућих фотографа је чињеница да је он „сада овди живећи“,¹¹ да је у међувремену затражио српско држављанство и да „као фотограф известно своје занимање у вароши овој има“,¹² што су јасне индикације да је отворио стални фотографски атеље у Београду. Напомињемо да је у литератури о историји српске фотографије прихваћен став

професора Дебељковића да је први стални фотографски атеље у Београду и Кнежевини Србији отворио Флоријан Гантенбајн 1861. године. Уколико би, међутим, даља истраживања потврдила претпоставку да је Угљеша Керварић отворио атеље 1854. године, то би га сврстало међу три најстарија фотографа са сталним радњама у градовима на простору данашње Србије, па и бивше Југославије, заједно са Иштваном Олдалом, који је фотографску фирму отворио у Бечкерек (данашњем Зрењанину),¹³ и Ђорђем Кнежевићем, у Новом Саду,¹⁴ такође 1854. године.

У захтеву за упис у српско држављанство од 9. децембра 1854. године, који је упутио Главном управитељству вароши Београда, Угљеша истиче да је српског порекла и помало патетично каже:

„Кроз теченије мог двадесетлетног живота вазда ме је жеља гонила да ступим у Србију. Мене ништа од те намере није могло одвратити, јер се је та жеља одавно у срце моје укоренила. Још у годинама мог млађаног детињства, када још ни поњати нисам могао на ком крају Србија лежи пробудила је се жеља у срцу моме србску земљу

9 Архив Србије, МУД-П, 1854, VIII, 65, ст. 1 / Допис управитеља вароши Београда, ађутант-мајора К. Магазиновића, у вези захтева за упис у српско држављанство Угљеше Керварића, фотографа.

10 Архив Србије, МУД-П, 1854, VIII, 65, ст. 4 / Пропратни допис непознатог чиновника Полицијског одељења Министарства унутрашњег дела Кнежевине Србије, у вези захтева за упис у српско држављанство Угљеше Керварића, фотографа.

11 Архив Србије, МУД-П, 1854, VIII, 65, ст. 1 / Допис управитеља вароши Београда, ађутант-мајора К. Магазиновића, у вези захтева за упис у српско др-

жављанство Угљеше Керварића, фотографа.

12 Архив Србије, МУД-П, 1854, VIII, 65, ст. 4 / Пропратни допис непознатог чиновника Полицијског одељења Министарства унутрашњег дела Кнежевине Србије, у вези захтева за упис у српско држављанство Угљеше Керварића, фотографа.

13 Zoltan Kalapiš, *Bečkerečki svetlopisac* (Novi Sad: Fotokino savez Vojvodine, 1986), 15.

14 Мирјана Џепина, „Први новосадски фотограф Георгије Кнежевић“, *Весџи Музеја Трага Новој Сага 7* (1974), 4.

потражити и њој век мој жртвовати желећи најпре качество Србина прирођеног получити.

Поуздано надам се да срца свију они који суд над прошенијем мојим изрећи власт имаду – ни једно тако тврдо и немилостиво бити неће, једнога сина, који се старој отачбини и дедовини својој с разкриљеним рукама враћа, одбити и под свој штит непримити.

Очекујући милостиво и
скоро решеније.
Остајем
Славног Управитељства
покорни слуга
Угљеша Керварић
Фотограф¹⁵.

У Београду #Деце. 854.

Захтев за држављанство писан је и потписан ћирилицом.*

ФОТОГРАФСКА ОПРЕМА И ТЕХНИКА РАДА У КЕРВАРИЋЕВОМ АТЕЉЕУ

Када се говори о Керварићу као фотографу, најпре се поставља питање од кога је, где и када научио фотографски занат. Готово се сигурно може тврдити да фотографију није научио у неком сталном атељеу у близини места

рођења, од неког тамошњег фотографа, јер Нада Грчевић, водећи ауторитет у историографији хрватске фотографије, тврди да „први је, чини се био Едмунд Берковић (Berkovits), који је у Осијеку већ присутан око 1860. године“.¹⁶ Не долазе у обзир ни загребачки фотографи јер је први стални атеље у Загребу, па и у Хрватској, отворио Фрањо Помер 1856. године.¹⁷ Стога се може тврдити да је Керварић фотографски занат научио, односно да је купио фотографску опрему и обучио се да ради с њом код путујућих фотографа на простору некадашње Аустрије, пре свега у Загорју и Славонији, а можда и Војводини, пре 1854. године или у њеној првој половини. Већина путујућих фотографа у Београду деловала је и са обе стране Саве и Дунава, а треба поменути Лудвига Голоба (Ludwig Gollob) и Дебитцку (Debitzka), који су у наведеном периоду радили у Загребу,¹⁸ као могуће продавце опреме и фотографског знања Керварићу, што је у то време било уобичајено. Као пример се може навести да је баш поменути путујући фотограф Дебитцка у Загребу 1854/1855. године продавао велики, потпуно опремљен фото-апарат и поуку о фотографисању,¹⁹ као и оглас поп Милије Марковића у *Новинама србским* из 1850. године, у коме обавештава јавност да је од путујућег

15 Архив Србије, МУД-П, 1854, VIII, 65, ст. 3 / Захтев за упис у српско држављанство Угљеше Керварића, фотографа.

* Захваљујем се госпођи Зорици Петровић из Народног музеја у Аранђеловцу, без чије помоћи тешко читљив текст рукописа из наведених докумената не бих могао успешно да растумачим.

16 Nada Grčević, „Počeci fotografije u Osijeku,“ *Revija* 10 (1988): 953.

17 Nada Grčević, *Fotografija devetnaestog stoleća u Hrvatskoj* (Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1981), 32.

18 Ibid., 28.

19 Ibid.

Слика 2. Унутрашњост сталног фотографског атељеа, средина XIX века
Figure 2 Interior of a permanent photographic studio, mid-19th century

дагеротиписте Адолфа Дајча купио камеру и за четрнаест дана, како каже, научио занат.²⁰

Пре него што утврдимо коју је фотографску опрему користио Угљеша Керварић када је дошао у Београд 1854, морамо рећи да је исте године Андре А. Диздери (Andre Adolphe Disderi), париски фотограф, ауторски заштитио, увео у практичну употребу и први популарисао²¹ нови тип фотографског портрета величине посетнице, за шта је користио камеру са четири објектива. Овај патент је обезбедио масовну продукцију јер је цена осам таквих фотографија била мања од једне већег формата,²² па је фотографија постала доступна знатно ширем кругу људи него раније.

Пошто је фотографија формата посетнице 1859. године²³ постала популарна широм Европе, па се убрзо појавила и у Кнежевини Србији, може се са сигурношћу рећи да је Угљеша 1854. године користио фотографски апарат са једним објективом, а због дугих експозиција, условљених слабом светлосном осетљивошћу тадашњег фото-материјала, и обавезни статив. Немамо сазнања о томе како је изгледао Керварићев београдски атеље, али се сигурно ради, како је у то време било уобичајено, о импровизованом простору (поготово што је тек отварио радњу), у коме је „један раван зид на који је падало доста светлости или затегнуто платно у неком дворишту или на већој тераси брзо створило услове који су му били потребни да обавља свој посао“.²⁴

Имајући у виду да је средина шесте деценије XIX века у неку руку била прекретница и да је, према доступним подацима, основана тврдња да су тадашњи путујући фотографи на простору Кнежевине Србије још увек употребљавали углавном талботипију (негатив на папиру), али и да су све више прихватили нов и квалитетнији мокри колодијумски поступак (негатив на стаклу), може се рећи да је Керварић у Београду, свакако у зависности од кога је купио знање о фотографији, користио један од два наведена процеса. Фотографија-позитив, иако је још увек било оних који су је копирали са негатива на

20 Новине србске, 15. април, 1850.

21 Горан Малић, *Фотографија 19. века* (Београд: Фотограм, 2004), 83, у даљем тексту (Малић, *Фотографија 19. века*).

22 Тодић, *Историја српске фотографије*, 41.

23 Малић, *Фотографија 19. века*, 83.

24 Debeljković, *Stara srpska fotografija*, 7.

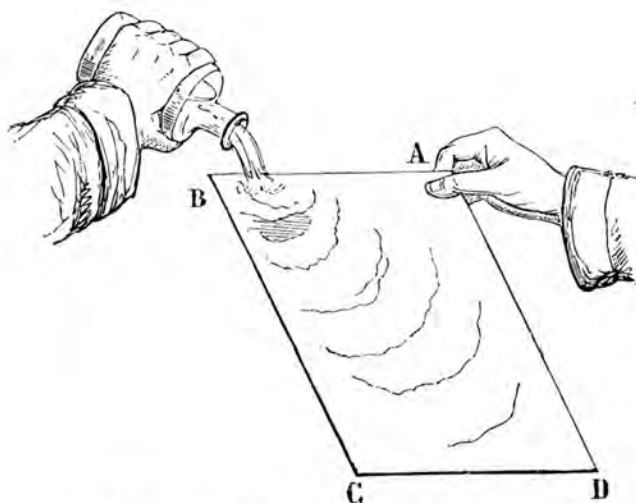

Fig. 189. Aufgießen des Collodiums.

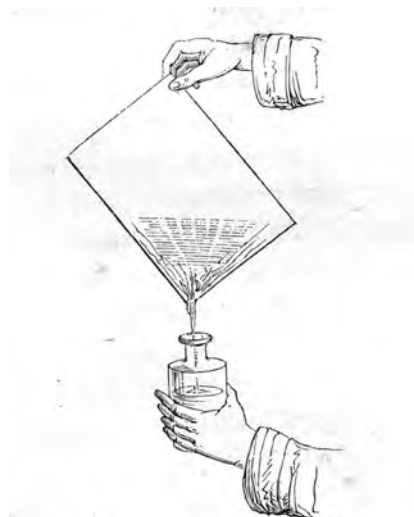

Fig. 190. Abgießen des Collodiums.

Слике 3. и 4. Наливање колодијумске емулзије на стакло
 Figures 3 and 4 Coating a glass plate with collodion emulsion

слани папир, претежно је израђивена на „албуминској хартији обрађивана прилично небрижљиво и неугледно. Одсецана неједнако маказама, лепљена је на мало већи комад белог картона“.²⁵

Треба истаћи и могућност да Керварић у Београду није правио фотографије-позитиве на папиру, већ да је радио техником изведеном из поступка са мокрим колодијумом, познатом под називом амбротипија (недовољно експоновани колодијумски негатив на стаклу, прислоњен на тамни материјал), која је била популарна у Европи средином шесте деценије XIX века. Сам процес је донекле опонашао дагеротипију, па су чак и стаклене плоче прављене у истим димензијама и паковане у сличне кутијице.²⁶

Као што је већ речено, 1854. године, у понуди атељеа на овим просторима још увек није било јефтених фотографија у формату посетнице. Сви фотографи, и путујући и стални, па и Угљеша Керварић, израђивали су искључиво велике формате, чија је цена била доступна само малом броју житеља тадашње Србије. Због тога су имали малу продукцију и невелик број муштерија, а своје производе, односно фотографије, у складу са компликованим процесом и великим трошковима израде, продавали су прилично скупо. Фотографије, посебно рађене дагеротипијом, али и талботипијом, и први колодијуми из времена пре масовне појаве формата посетнице на простору Србије су врло ретке, па не чуди

25 Ibid., 27.

26 Више о фотографским техникама: Горан Малић, *Слике у сребру* (Београд: Фотограм, 2001).

што данас није позната ниједна фотографија Угљеше Керварића за коју сигурно можемо рећи да је урадио док је био путујући фотограф или у београдском атељеу. За историју српске фотографије посебно би значајан био проналазак фотографије из Угљешиног атељеа, на којој би био видљив назив његове фирме, а Београд био истакнут као њено седиште. Имајући у виду понашање неких фотографа у то време, не треба искључити ни могућност да је из неког разлога избегавао или није имао техничке могућности (поготово ако је радио техником амбротипије) да на полеђини својих фотографија наведе поменуте податке. Свакако би још већи значај имало откриће неког документа на основу кога би могла да се утврди тачна локација атељеа, што би потврдило да је Керварић био први стални београдски фотограф.

На основу тренутно доступних докумената, сигурно је да је Угљеша у Београду радио као фотограф од септембра 1854. до јануара 1855. године, односно до обраде његовог захтева за упис у српско држављанство и позитивног мишљења државних институција, као и слања Совјету на одлучивање.²⁷ Сасвим је основана и претпоставка да је радио неко време и после наведеног датума, што је још један аргумент који потврђује одређену сталност његовог деловања у Београду. Ипак, за сада нема доказа да је Керварићев фотографски атеље дуже трајао, што пока-

Слика 5. Развијање колодијумског негатива на стаклу, средина XIX века
Figure 5 Developing a collodion negative on glass, mid-19th century

зује да је можда променио занимање или да је чак умро млад. Имајући у виду да у литератури о историји фотографије балканских земаља није забележено његово име, чини се мало вероватним да је отишао из Београда и Србије да би се на неком другом месту бавио фотографским занатом, мада не треба искључити ни ту могућност, поготово ако је из неких разлога променио презиме и тако приметно траг.

На крају, треба споменути малу занимљивост да је у Београду осамдесе-

27 Архив Србије, МУД-П, 1854, VIII, 65, ст. 4 / Пропратни допис непознатог чиновника Полицијског одељења Министарства унутрашњег дела Кнежевине

Србије, у вези захтева за упис у српско држављанство Угљеше Керварића, фотографа.

тих година XIX века деловао извесни фотограф Аћим Угљешевић.²⁸ Нема доказа за повезивање ова два фотографа, али имајући у виду да су презимена на овим просторима, нарочито код њихове промене због погрдног тумачења,

коментарисања и сл., била изведена из имена оца, као и исто занимање и период, можда би у даљим истраживањима требало обратити пажњу и на тај детаљ.

28 Aćim Uglješević, photograph, Belgrad Furst Michaelgasse No. 23. Фотографија Милорада Гавриловића,

посвета: Милорад Гавриловић 1883. Музеј позоришне уметности Србије, бр. I - 3245.

БИБЛИОГРАФИЈА

Антић, Радмила

Анастас Јовановић, његово сликарство и фотографије. Београд: Музеј града Београда, 1986.

Grčević, Nada

Fotografija devetnaestog stoleća u Hrvatskoj. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1981.

Grčević, Nada

„Роџети фотографије у Осijekу“. *Revija* (1988): 25.

Debeljković, Branibor

Stara srpska fotografija. Београд: Музеј применјене уметности, 1977.

Ђурић-Замоло, Дивна

„Сачувани лик Београда на фотографијама А. Јовановића, И. Громана и М. Јовановића“. *Годишњак града Београда XIV* (1967): 141–167.

Kalapiš, Zoltan

Bečkerečki svetloписас. Novi Sad: Foto-kino savez Vojvodine, 1986.

Малић, Горан

Слике у сребру. Београд: Фотограм, 2001.

Малић, Горан

Фотографија 19. века. Београд: Фотограм, 2004.

Monckhoven, Dr. van

Vollständiges Handbuch der Photographie. Leipzig–Berlin: Verlagsbuchhandlung Otto Spamer, 1864.

Никић, Љубомир

„Аутобиографија Анастаса Јовановића“. *Годишњак Музеја града Београда III* (1956): 385–416.

Новине србске, 26. август, 1844; 6. септембар, 1844; 9. септембар, 1844.

Новине србске, 24. октобар, 1847.

Новине србске, 30. септембар, 1849; 1. октобар, 1849; 4. новембар, 1849.

Новине србске, 8. мај, 1850; 11. мај, 1850; 18. мај, 1850.

Новине србске, 12. јун, 1852; 17. јун, 1852.

МИРОСЛАВ Ж. АЛЕКСАНДРИЋ

Новине србске, 15. април, 1850.

Павловић, Александар

„Прво снимање Београда дагеротипом и Димитрије Новаковић“. *Зборник Историјског музеја Србије* 19 (1982).

Тодић, Миланка

Историја српске фототографије 1839–1940. Београд: Просвета и Музеј примењене уметности, 1993.

Џепина, Мирјана

„Први новосадски фотограф Георгије Кнежевић“. *Вести Музеја града Новог Сада* 7 (1974): 10.

Стручни рад

Предато: 27. 9. 2010.

Прихваћено: 30. 6. 2011.

BELGRADE PHOTOGRAPHER UGLJEŠA KERVARIĆ

SUMMARY

The purpose of this study has been to establish a time framework, locations and the methods of work of the first permanent photographic studios in Belgrade. The collected data show that Uglješa Kervarić established a photographic studio in Belgrade already in 1854 and they also bear a fairly reliable indication that it was an enterprise of a permanent nature and continuity.

If it were possible to find a single photograph produced at the studio of Uglješa Kervarić clearly indicating that it was based in Belgrade, it would be a great contribution to the history of Serbian photography, whereas a document mentioning its precise location would have an even greater significance. Such evidence could undeniably confirm that Kervarić was the first photographer permanently based in Belgrade.